

SYLWETKA ZAWODOWO-SPOŁECZNA PRZEDSIĘBIORCZYCH KOBIEC WIEJSKICH ¹

Katarzyna Brodzińska ¹, Piotr Raźniewski ²

¹ Katedra Agrobiznesu i Ekonomii Środowiska,
Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie

² Wydział Socjologii i Pedagogiki, Wyższa Szkoła Informatyki i Ekonomii w Olsztynie

Wstęp

Przyjmując założenie, że przedsiębiorczość jest procesem organizowania działalności gospodarczej oraz podejmowania związanego z nią ryzyka, to przedsiębiorcą jest osoba, która takie działania podejmuje. W związku z powyższym przedsiębiorczość należy traktować jako postawę lub jako proces. Przedsiębiorczość jako postawa jest cechą jednostek ludzkich i polega na skłonności do podejmowania nowych działań, ulepszania istniejących elementów środowiska, na twórczo aktywnej postawie wobec otaczającej tę jednostkę rzeczywistości [DUCZKOWSKA-PIASECKA 1998]. Terminem kobiety przedsiębiorczej często określa się współczesną kobietę wiejską, która pełni zarówno tradycyjne funkcje matki, żony, gospodyni domowej, producentki rolnej, jak i funkcje współczesne, np. organizatorki biznesu, aktywnej uczestniczki życia społecznego w swoim środowisku. Aby to jednak było możliwe, kobieta powinna posiadać odpowiednie kwalifikacje zarówno zawodowe, zdobyte w drodze kształcenia, jak i praktyczne, nabyte przez doświadczenie. Aktywność zawodowo-społeczną kobiet w dużym stopniu warunkuje także ich sytuacja rodzinna. W przeszłości rodziny wiejskie były zwykle wielopokoleniowe, często wielodzietne. Obecnie natomiast zmniejsza się rodzina przez ograniczenie liczby dzieci, po drugie zmniejsza się wielkość gospodarstw domowych i po trzecie, zmniejsza się częstotliwość występowania rodziny szerszej, rodziny trzypokoleniowej, mieszkającej razem pod wspólnym dachem i prowadzącej wspólne gospodarstwo domowe [ADAMSKI 2002]. W pracy poszukiwano odpowiedzi na pytanie, czy i w jakim zakresie zmiana modelu rodziny wiejskiej, wiek oraz posiadane kwalifikacje determinują aktywność gospodarczą kobiet wiejskich?

Cel, przedmiot i metody badań

Celem badań było określenie cech charakteryzujących sylwetkę przedsiębiorczych kobiet wiejskich. W badaniach szczególną uwagę zwrócono na określe-

---

¹ Wykonano w ramach tematu badawczego 3P06R10724.

nie wpływu wieku, wykształcenia oraz uwarunkowań rodzinnych aktywnych gospodarczo kobiet wiejskich zarówno na podejmowanie działalności gospodarczej, jak i sposób zarządzania oraz osiągnięte wyniki finansowe. Badania przeprowadzono w 2005 roku i objęto nimi 231 przedsięwzięć gospodarczych prowadzonych przez kobiety wiejskie. Obszar badań obejmował gminy zróżnicowane pod względem stopnia rozwoju gospodarczego, zlokalizowane w sześciu województwach: zachodniopomorskim, pomorskim, warmińsko-mazurskim, podlaskim, mazowieckim i wielkopolskim. W ten sposób zebrano materiał badawczy, pozwalający scharakteryzować sylwetkę kobiet przedsiębiorczych, niezależnie od uwarunkowań lokalnych, kulturowych czy środowiskowych. W pracy wykorzystano również wyniki badań Katedry Doradztwa Rolniczego ART z 1995 roku, obejmujące 266 przedsięwzięć gospodarczych prowadzonych przez kobiety wiejskie na tym samym obszarze badawczym. Pozwoliło to na dokonanie analizy porównawczej pionowej w latach 1995–2005.

Wyniki badań i dyskusja

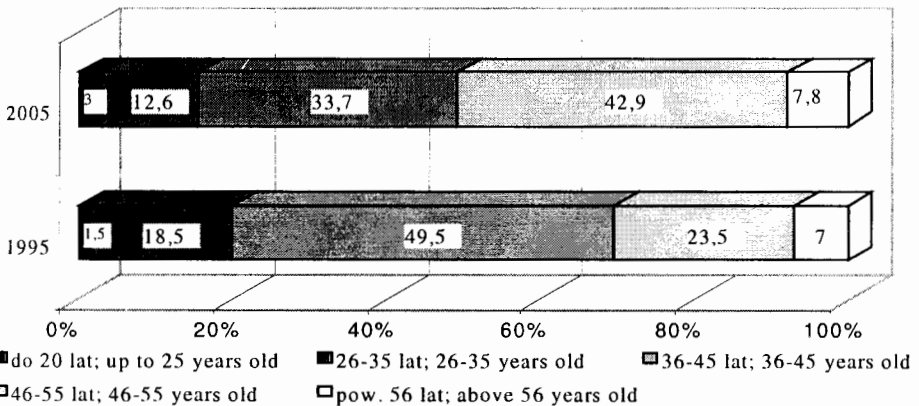
Wiek przedsiębiorczych kobiet a zarządzanie firmą

Wiek należy do najczęściej analizowanych parametrów sylwetki społeczno-zawodowej różnych grup społecznych. W sektorze rolniczym analiza tego parametru jest ważna z uwagi na rodzaj wykonywanej pracy w gospodarstwie rolnym, gdzie dominuje praca fizyczna, a zatem osoby starsze mogą mieć większe trudności z jej wykonywaniem. W przypadku aktywnych gospodarczo kobiet wiejskich chodzi o określenie, w jakim stopniu wiek kobiet determinuje ich aktywność gospodarczą i społeczną oraz czy i w jakim stopniu wpływa on na rodzaj prowadzonej działalności gospodarczej, jak i uzyskiwane efekty działań.

Z badań własnych wynika, że średni wiek przedsiębiorczych kobiet wynosił 44,5 i był o 2,2 lata wyższy niż średni wiek kobiet objętych badaniami w 1995. Badania potwierdziły, że działalność gospodarczą znacznie częściej prowadziły kobiety w wieku średnim, mające ustabilizowane życie rodzinne i pewne doświadczenie zawodowe. Trudniej jest rozpocząć własne przedsięwzięcie kobietom młodym, ponieważ zazwyczaj brakuje im doświadczenia zawodowego oraz środków finansowych. Często również sytuacja rodzinna, a szczególnie konieczność sprawowania opieki nad małymi dziećmi, nie pozwala kobietom młodym angażować się w prowadzenie własnej firmy. W wielu przypadkach na aktywność zawodową mogą pozwolić sobie jedynie kobiety, które mają pomoc w sprawowaniu opieki nad dziećmi (rodzice, teściowie).

Struktura wieku objętych badaniami kobiet była zróżnicowana. Najliczniejszą grupę (42,9%) stanowiły kobiety w przedziale wiekowym 46–55 lat. Drugą co do liczebności grupę wiekową (33,7%) stanowiły respondentki w wieku 36–45 lat, a zatem ponad 76% objętych badaniami aktywnych gospodarczo kobiet mieściło się w przedziale wiekowym 36–55 lat (rys. 1).

W odniesieniu do wyników badań z roku 1995, gdzie 73% stanowiły kobiety w wieku 36–55 lat, w roku 2005 wzrosła liczebność kobiet z przedziału wiekowego 46–55 lat. Najprawdopodobniej wynika to z faktu, że najliczniejszą grupą były kobiety, które uruchomiły przedsięwzięcia gospodarcze na początku okresu transformacji. Może to być również dowód na wciąż istniejące bariery, które utrudniają kobietom zakładanie własnych firm.

Rys. 1. Struktura wieku przedsiębiorczych kobiet (źródło: rok 2005 – badania własne, rok 1995 – wyniki badań Katedry Doradztwa Rolniczego)

Fig. 1. Age structure of entrepreneurial woman (source: 2005 own survey; 1995 Rural Advisory Department survey results)

W badaniach poszukiwano zależności korelacyjnych pomiędzy wiekiem kobiet a wybranymi zmiennymi. W wyniku przeprowadzonej analizy nie stwierdzono zależności pomiędzy rodzajem działalności a wiekiem kobiet. Nie można jednak jednoznacznie stwierdzić, że zależność taka nie istnieje. W trakcie badań zaobserwowano bowiem, że agroturystyką zajmowały się bardzo często kobiety starsze, które w tym celu przeniosły się z miasta na wieś.

Powszechną jest opinia, że ludzie młodzi są bardziej operatywni, kreatywni, w związku z powyższym lepiej sobie radzą w prowadzeniu biznesu, sprawniej nim zarządzają. Badania wykazały jednak, że wiek nie miał wpływu na kondycję ekonomiczną prowadzonych przez kobiety przedsięwzięć gospodarczych, zarówno jeżeli chodzi o przychody z prowadzonej działalności, występowanie trudności finansowych, korzystanie z kredytów, jak również marketing produktów i świadczonych usług. Zatem to nie od wieku kobiet zależą rodzaje stosowanych środków reklamy i promocji, chociaż wiele mogłoby sugerować, że kobiety młodsze chętniej korzystają z internetu, np. w działalności agroturystycznej. Wykorzystanie jednak internetu do promocji swoich produktów i usług wcale nie wymaga od kobiety praktycznych umiejętności obsługi. Po pierwsze zawsze można skorzystać z usług, po drugie kobiety starsze mają dzieci, które najczęściej studiują i mogą być w tym względzie pomocne. Badania wykazały natomiast, że istnieje zależność pomiędzy wiekiem przedsiębiorczych kobiet a poziomem rozwoju prowadzonej firmy. Istnieje również istotna statystycznie zależność pomiędzy wiekiem kobiet a jakością produktów. We wszystkich grupach wiekowych, z wyjątkiem kobiet najmłodszych (do 25 lat), odsetek kobiet przekonanych, że nie ma potrzeby podnoszenia jakości produktów czy świadczonych usług, był większy i wzrastał wraz wiekiem właścielek firm.

W badaniach poszukiwano również zależności pomiędzy wiekiem kobiet a planami inwestycyjnymi prowadzonych przez nie firm, możliwościami zwiększenia przychodów, asortymentu produktów i usług oraz zdobywania nowych rynków zbytu (tab. 1).

Tabela 1; Table 1

Zależności pomiędzy wiekiem przedsiębiorczych kobiet a niektórymi zmiennymi
 Entrepreneurial woman age as dependent on different variables

Zmienna Variable	Chi-kwadrat Chi-squared	df	p	V Cramera
Rodzaj działalności; Kind of activity	6,644	df = 12	p = 0,88020	0,098
Kondycja ekonomiczna firm Economic condition of enterprise	8,738	df = 4	p = 0,06800	0,194
Przychód z działalności; Profit from activity	11,762	df = 12	p = 0,46497	0,130
Stosowanie środków reklamy i promocji Advertisement and promotion mean application	5,070	df = 4	p = 0,28024	0,148
Korzystanie z pomocy instytucji Usage of institutional assistance	2,550	df = 4	p = 0,63566	0,105
Korzystanie z kredytów; Credit taking	2,218	df = 4	p = 0,69572	0,098
Poziom rozwoju firmy Enterprise development level	24,85	df = 12	p = 0,1516*	0,189
Potrzeba poprawy jakości produktów Necessity of improving product quality	12,46	df = 4	p = 0,01425*	0,232
Zmiany przychodów; Profit changes	13,161	df = 8	p = 0,10645	0,170
Zmiany asortymentu produkcji, usług Changes in production-services assortment	13,414	df = 8	p = 0,09840	0,172
Zmiany w zakresie rynków zbytu Changes of sale market	16,715	df = 8	p = 0,03323*	0,191

df stopnie swobody; degrees of freedom

p prawdopodobieństwo; probability

* zależność istotna statystycznie; dependence statistically significant

Źródło: badania własne; Source: own survey

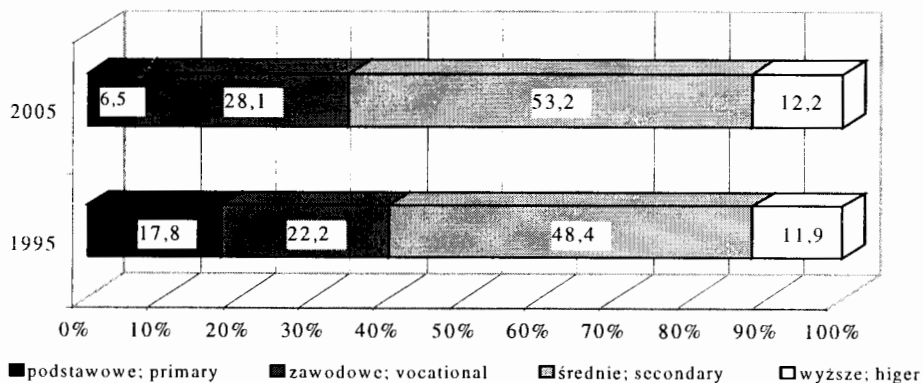
Istotną statystycznie zależność stwierdzono jedynie pomiędzy wiekiem kobiet a przewidywanymi zmianami w zakresie rynków zbytu. Badania wykazały, że kobiety młodsze (26–35 lat) były bardziej otwarte na poszukiwanie nowych rynków zbytu, natomiast wraz z wiekiem dążyły nawet do zawężania rynków zbytu. Niemniej jednak, blisko 60% objętych badaniami kobiet zamierzało w najbliższym czasie sprzedawać swoje produkty bądź świadczyć usługi głównie na rynkach lokalnych, na których dotychczas działały.

Poziom wykształcenia i jego wpływ na aktywność gospodarczą mieszkanki wsi

Wiedza i nabyte umiejętności oraz zdolności do uczenia się i ciągłego rozwijania wiedzy są głównymi składowymi kapitału ludzkiego. Zdaniem EDVINSSON i MALONE [2001] pod pojęciem kapitału ludzkiego kryją się „... wszystkie umiejętności, wiedza i doświadczenie, z jednoczesnym uwzględnieniem kreatywności i innowacyjności”.

Struktura wykształcenia aktywnych gospodarek kobiet przedstawiała się dość korzystnie, gdyż 53,2% respondentek posiadało wykształcenie średnie, a 12,2% wyższe. W sumie więc ponad 65% kobiet prowadzących działalność gospodarczą posiadało minimum – wykształcenie średnie. Z drugiej jednak strony

6,5% kobiet, zaliczonych do grupy przedsiębiorczych, posiadało zaledwie wykształcenie podstawowe, a 28,1% zawodowe. W stosunku do wyników badań z 1995 r. udział kobiet legitymujących się co najmniej wykształceniem średnim wzrósł o 5 punktów procentowych (rys. 2).

Rys. 2. Struktura wykształcenia kobiet przedsiębiorczych (źródło: rok 2005 – badania własne, rok 1995 – wyniki badań Katedry Doradztwa Rolniczego)

Fig. 2. Education structure of entrepreneurial woman (source: 2005 data own survey; 1995 data Rural Advisory Department survey results)

Zdobyte wykształcenie pomaga w rozwiązaniu trudnych problemów otoczenia przedsiębiorstwa, pozwala podejmować korzystne decyzje gospodarcze, a jednocześnie kształtuje cechy osobowe sprzyjające podejmowaniu ryzyka, które jest nieodłącznym elementem działań przedsiębiorczych. Należy zatem oczekiwać, że wykształcenie pozwoli przedsiębiorczym kobietom uzyskać lepsze wyniki w zarządzaniu firmą. W badaniach poszukiwano również zależności pomiędzy wykształceniem kobiet a niektórymi zmiennymi, gdzie takie zależności mogłyby wystąpić (tab. 2). Niezależnie jednak od poziomu wykształcenia, kobiety podejmowały różne rodzaje aktywności gospodarczej. Można zatem stwierdzić, że poziom wykształcenia formalnego zwiększa prawdopodobieństwo pracy na własny rachunek, ale nie ma większego wpływu na rodzaj podejmowanej aktywności gospodarczej. Oznacza to, że niezależnie od wykształcenia formalnego, kobiety więcej podejmują te rodzaje aktywności gospodarczej, które są możliwe do realizacji i mają szanse utrzymania się na rynku.

Analizując motywy skłaniające kobiety do zakładania własnych przedsięwzięć gospodarczych, należałoby oczekiwać, że zależności pojawią się pomiędzy np. wykształceniem kobiet a motywami wynikającymi z wiedzy na temat spodziewanych dochodów, dążeniem do samodzielności, potrzebą samorealizacji czy też potrzebą godziwych zarobków. W trakcie badań stwierdzono natomiast istotną statystycznie zależność pomiędzy wykształceniem kobiet przedsiębiorczych a motywem działania, wynikającym z panującej w regionie mody.

Na podstawie wyników badań można stwierdzić, że zarówno wśród kobiet z wykształceniem podstawowym, jak i wyższym, odsetek kobiet, które kierowały się modą podejmując decyzję o rozpoczęciu działalności był stosunkowo wysoki (odpowiednio – 26,6% i 32,2%). W pozostałych grupach wykształcenia wynosił

on odpowiednio: wykształcenie zawodowe – 7,8%, średnie – 12,2%. Może to wynikać z dużego odsetka kobiet będących przedmiotem badań, a zajmujących się agroturystyką, co jest po części efektem pewnej mody w regionie, czy też wynikiem realizowanej strategii rozwoju poszczególnych regionów. Z badań wynika, że tylko w nielicznych przypadkach przebieg edukacji był powiązany z prowadzeniem działalności agroturystycznej, w większości był to wybór niezależny od wykształcenia, traktowany jako bezpieczna forma aktywności gospodarczej.

Tabela 2; Table 2

Zależności pomiędzy wykształceniem kobiet a niektórymi zmiennymi
 Entrepreneurial women's seduction as dependent on different variables

Zmienna Variable	Chi-kwadrat Chi-squared	df	p	V Cramera
Rodzaj działalności Kind of activity	5,331	df = 9	p = 0,80455	0,088
Kondycja ekonomiczna firm Economic condition of enterprise	2,578	df = 3	p = 0,46133	0,106
Poziom rozwoju firmy Enterprise development level	32,882	df = 9	p = 0,00014*	0,218
Przychód z działalności Profit from activity	17,576	df = 9	p = 0,04044*	0,159
Korzystanie z pomocy instytucji Usage of institutional assistance	1,248	df = 3	p = 0,74157	0,073
Korzystanie z kredytów Credit taking	4,728	df = 3	p = 0,19285	0,143
Stosowanie środków reklamy i promocji Application of advertisement and promotion means	4,153	df = 3	p = 0,24543	0,134
Zmiany przychodów Profit changes	14,143	df = 6	p = 0,02808*	0,176
Zmiany asortymentu produkcji, usług Changes in production-services assortment	12,497	df = 6	p = 0,05177	0,166
Zmiany w zakresie rynków zbytu Changes of sale market	18,412	df = 6	p = 0,00528*	0,201
Potrzeba specjalizacji działalności Need of economic activity specializa-tion need	9,192	df = 3	p = 0,02685*	0,199

df stopnie swobody; degrees of freedom

p prawdopodobieństwo; probability

* zależność istotna statystycznie; statistically significant

Źródło: Badania własne; Source: own survey

Wyniki badań wykazały ponadto, że istnieje istotna statystycznie zależność pomiędzy przychodem z prowadzonej działalności gospodarczej a wykształceniem prowadzących ją kobiet. Na uwagę zasługuje fakt, że w grupie firm prowadzonych przez kobiety z wykształceniem wyższym, ok. 40% firm odnotowało wzrost przy-

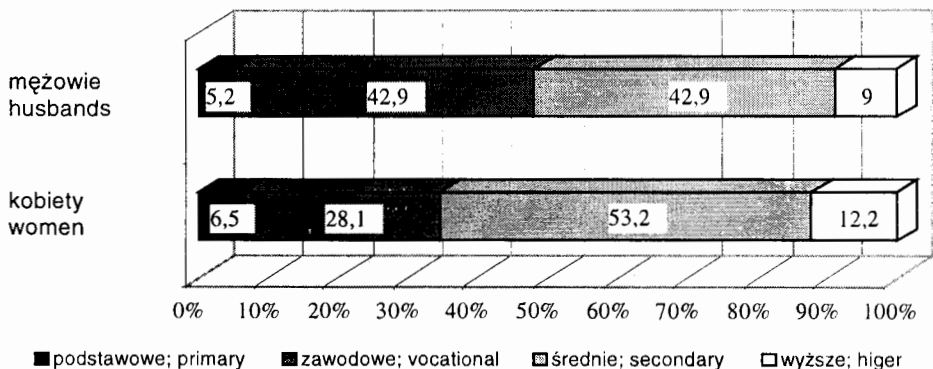
chodu, w pozostałych grupach było to odpowiednio: 21,1% – w grupie kobiet z wykształceniem średnim, 12,3% – z zawodowym i 20% z podstawowym.

Zdaniem GOŁASIA i KOZERY [2004] to właśnie kapitał ludzki, czyli wykształcenie i kreatywność ludzi jest ważnym czynnikiem kształtującym aktywność społeczno-gospodarczą. Inwestycje w człowieka są nakładami podwyższającymi potencjał ludzki rozumiany jako zasób możliwości, wiedzy, zdrowia, mobilności i zdolności wytwórczej człowieka. W tym kontekście wyniki badań potwierdziły, że istnieją statystycznie istotne zależności pomiędzy zmianami w zakresie przychodów, jak i zwiększania rynków zbytu a wykształceniem objętych badaniami kobiet wiejskich. Na uwagę zasługuje fakt, że również pomiędzy specjalizacją działalności a wykształceniem kobiet wystąpiły istotne zależności. W przypadku pozostałych szans związanych z prowadzoną działalnością typu: wzrost dochodów ludności, poszerzenie asortymentu produktów i usług, dostępność korzystnych kredytów, podniesienie jakości produktów i usług, czy też wzrost opłacalności nie stwierdzono istotnych statystycznych różnic. Badania wykazały również, że zaledwie 22,5% kobiet dostrzegło potrzebę specjalizacji w zakresie prowadzonej działalności, ale w odniesieniu do poziomu wykształcenia (za wyjątkiem kobiet z wykształceniem podstawowym) potrzeba specjalizacji działalności wzrastała wraz z poziomem wykształcenia formalnego.

Reasumując należy stwierdzić, że zarówno chęć działania, jak i sposób zarządzania oraz osiągane wyniki, również finansowe, były zależne od wykształcenia i poprawiały się wraz ze wzrostem poziomu wykształcenia.

Uwarunkowania rodzinne – ich wpływ na aktywność gospodarczą kobiet wiejskich

W przeciwieństwie do gospodarstw domowych ludności pozarolniczej, kobieta wiejska godzi dwie funkcje równocześnie, tj. funkcję gospodyni domowej i pracownicy bądź głowy gospodarstwa rolnego [DUCZKOWSKA-MAŁYSZ, DUCZKOWSKA-PIASECKA 1995]. W związku z powyższym podejmowanie dodatkowych zajęć zarobkowych przez kobiety na wsi, bardzo często bywa ponad siły kobiet, zwiększa bowiem i tak znaczną już liczbę godzin spędzanych na pracy na rzecz gospodarstwa domowego i rolnego [GUTKOWSKA, ŻELAZNA 1998].

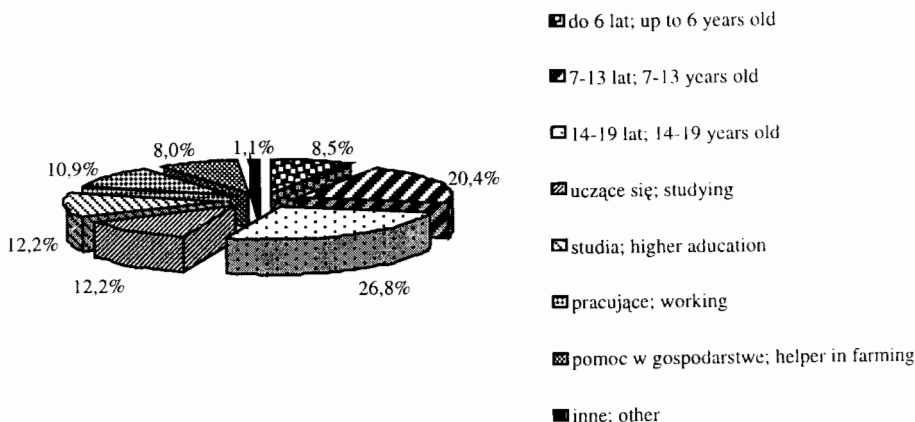

Rys. 3. Struktura wykształcenia współmałżonków (źródło: badania własne)

Fig. 3. Education structure of the husbands (source: own survey)

Blisko 92,6% objętych badaniami aktywnych gospodarcho kobiet wiejskich było mężatkami. Mężowie byli nieco starsi od żon, średnia ich wieku wynosiła 46,6 lat, przy średniej wieku kobiet 44,5 lata. Mężowie posiadali głównie wykształcenie średnie (42,9%) oraz zawodowe (42,9%). Wykształceniem wyższym legitymowało się 9,0%, a podstawowym 5,2% mężczyzn. Wyraźnie można więc zauważyć, że struktura wykształcenia objętych badaniami kobiet wiejskich była korzystniejsza niż ich małżonków (rys. 3).

Powszechną jest opinia, że dzieci ograniczają samorealizację zawodową kobiet. W związku z powyższym zmienił się w ostatnich latach model życia aktywnych zawodowo kobiet, decyzję o macierzyństwie podejmują one stosunkowo późno. Zmienia się także model rodziny, najczęściej jest to rodzina posiadająca jedno bądź dwoje dzieci. W grupie objętych badaniami respondentek dzieci posiadało 83,5% kobiet, średnio było to dwoje dzieci, przy czym dzietność kobiet była zróżnicowana, od jednego do pięciorga dzieci. Najczęściej aktywne gospodarczo kobiety posiadały dzieci w przedziale wiekowym 14–19 lat (36,8%). Zaledwie 8,5% objętych badaniami kobiet wiejskich posiadało dzieci w wieku do lat 6-ciu, a więc wymagające stałej opieki. Stwierdzono, że 71,6% dzieci uczyło się, w tym 12,2% studiowało (rys. 4).

Rys. 4. Struktura wieku dzieci aktywnych gospodarcho kobiet wiejskich (źródło: badania własne)

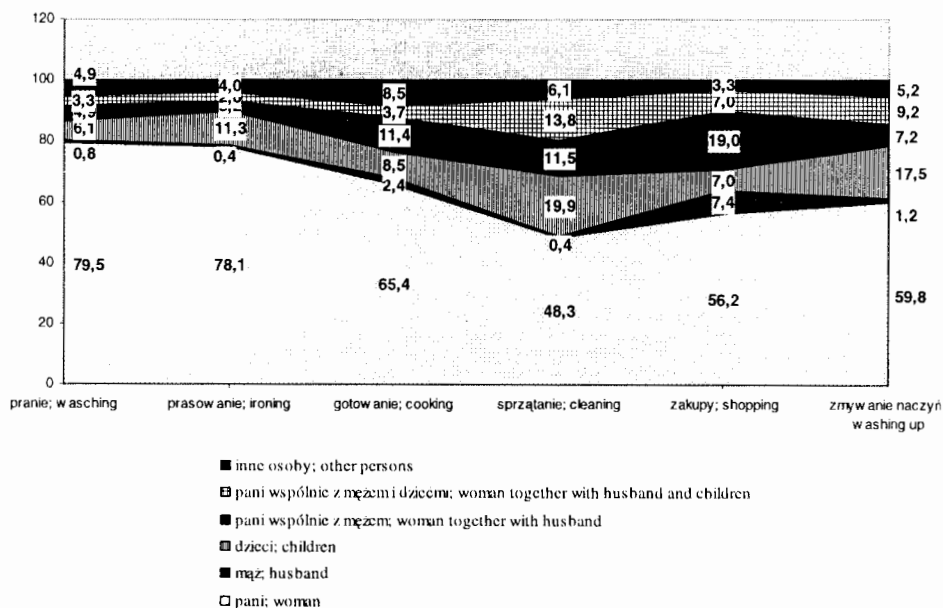
Fig. 4. Age structure of entrepreneurial rural woman children (source: own survey)

Wyniki potwierdziły wysuniętą wcześniej tezę, że kobiety posiadające dzieci uaktywniają się na polu zawodowym czy gospodarczym stosunkowo późno, często po okresie sprawowania aktywnej opieki nad dziećmi. Również TRYFAN [1993] stwierdza, że szczyt aktywności zawodowej i społecznej kobiet zamężnych przypada nieco później niż w przypadku mężczyzn, czyli po fazie czynnego macierzyństwa (urodzenia i odchowania dzieci). Prowadzenie własnej firmy jest bardzo absorbujące czasowo. Zatem dla kobiet, które posiadają dużą rodzinę i są obciążone rozlicznymi obowiązkami na rzecz rodziny, a dodatkowo jeszcze na rzecz gospodarstwa, pogodzenie tych obowiązków może być trudne.

W gospodarstwach domowych objętych badaniami kobiet wiejskich wykonywanie prac domowych (pranie, prasowanie, przygotowywanie posiłków, sprzątanie, codzienne zakupy, zmywanie naczyń) było głównie domeną kobiet. Wśród

respondentów przeważał model konserwatywny organizacji pracy w rodzinie, ponieważ nawet w przypadku czynności, w których częściej uczestniczyli pozostali członkowie rodziny (sprzątanie, codzienne zakupy, zmywanie naczyń), udział kobiet oscylował w granicach 50%. Sprzątanie było tym rodzajem prac domowych, w których kobiety stosunkowo najczęściej otrzymywali pomoc domowników („tylko” 48,3% respondentów uznało je za wyłączny obowiązek kobiety). Niemniej jednak również podczas realizacji prac wchodzących w zakres tej funkcji istniał podział na prace typowo kobiece – porządki codzienne i okresowe oraz prace typowo męskie – remonty, konserwacje i poważniejsze prace porządkowe (rys. 5).

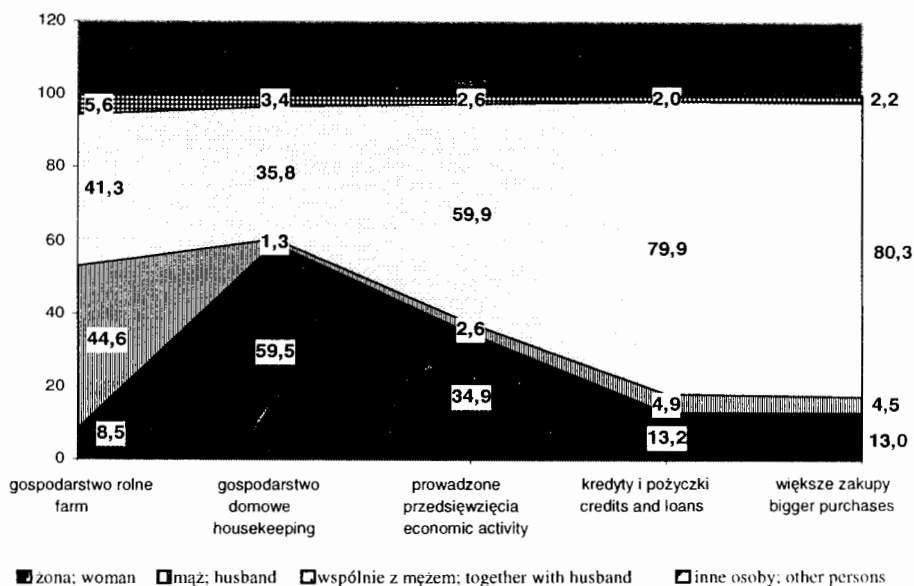
Rys. 5. Podział funkcji gospodarczych w gospodarstwie domowym (źródło: badania własne)

Fig. 5. Distribution of household functions in housekeeping (source: own survey)

Obecnie trudno jest stwierdzić, czy sytuacja ta ulegnie zmianie i jaki będzie jej kierunek. Należy odnotować, że w przypadku trzech rodzajów czynności (sprzątanie, codzienne zakupy i zmywanie naczyń) pojawiają się symptomy mogące sugerować, że w prawie co czwartym gospodarstwie domowym pojawia się model przejściowy (połączone kategorie „pani wspólnie z mężem” oraz „pani wspólnie z mężem i dziećmi”). Trudno jednakże odnaleźć jakieś symptomy świadczące o pojawieniu się modelu partnerskiego. W związku ze sładową obecnością mężczyzn, jako osób samodzielnie wypełniających poszczególne obowiązki domowe, najliczniej reprezentowaną kategorią czynności były codzienne zakupy (7,4%).

Bardzo ważnym aspektem funkcjonowania instytucji rodziny jest nie tylko podział obowiązków, ale także obszary kompetencji, które podlegają poszczególnym członkom rodziny – zwłaszcza jednemu z rodziców. Podział władzy w rodzinach zamieszkujących wiejskie środowiska rezydencjalne, jest najczęściej potrze-

gany poprzez stereotyp rodziny patriarchalnej. Wyniki badań własnych upoważniają do stwierdzenia, że podział władzy związany jest raczej z posiadanymi kompetencjami, aniżeli z rolą pełnioną w rodzinie (rys. 6).

Rys. 6. Główni decydenci poszczególnych obszarów życia rodzinnego (źródło: badania własne)

Fig. 6. Main deciders in family life domains (source: own survey)

Oceniając uzyskane wyniki można dojść do wniosku, że wśród respondentów przeważają rodziny egalitarne, bowiem większość decyzji podejmowana jest wspólnie, a tylko różnice w kompetencjach powodują, że niektóre obszary zdominowane są przez jedną z płci. Przyjmując, że to mężczyzna odpowiedzialny jest za prowadzenia gospodarstwa rolnego, uznajemy jego większe prawo do samodzielnych decyzji w tym zakresie. Zresztą różnice nie są znaczące. W badaniach 44,6% kobiet zadeklarowało, że w tej dziedzinie mężczyzna podejmuje decyzję, a 41,3%, że są one podejmowane wspólnie. Dalsza analiza wyników prowadzi jednak do stwierdzenia, że obszarem, który w szerszym zakresie podlega kobiecie, jest gospodarstwo domowe (59,5% wypowiedzi) niż prowadzone przez nią przedsięwzięcie (34,9%). Świadczyć to może o tym, że kobiety uznawane są za osoby odpowiedzialne przede wszystkim za funkcjonowanie gospodarstwa domowego, a w mniejszym stopniu za samodzielne prowadzenie firmy. W przypadku kompetencji zawodowych mężczyzny (prowadzenie gospodarstwa rolnego) kobieta ma mniej do powiedzenia, niż mężczyzna w przypadku podejmowania decyzji dotyczących prowadzonej działalności gospodarczej (34,9% samodzielnie, 59,9% z udziałem męża). Wyraźniej rzadziej podważane są kompetencje kobiety odnośnie prowadzenia gospodarstwa domowego (59,5% badanych podejmuje decyzje samodzielnie, 35,8% przy udziale męża). W środowisku wiejskim dominuje zatem najczęściej tradycyjny model organizacji pracy, który mężczyznę obarcza odpowiedzialnością za utrzymanie rodziny, zaś kobietę za wszelkie prace wykonywane na rzecz gospodarstwa domowego.

Podsumowanie

Zmiany społeczno-gospodarcze w Polsce na przestrzeni ostatnich dziesięciu lat nie wpłynęły istotnie na zmianę podziału ról i obowiązków w rodzinie wiejskiej. Nadal kobieta jest głównym organizatorem i wykonawcą większości prac domowych, a jeśli uzyskuje pomoc od męża, to jedynie przy zakupach i pracach związanych z opieką nad dziećmi oraz ciężkich pracach fizycznych. W związku z powyższym kobiety wiejskie stosunkowo późno podejmowały działalność gospodarczą. Ponad 76% objętych badaniami kobiet, prowadzących działalność gospodarczą, to kobiety w wieku 36–55 lat. Jednocześnie stwierdzono, że objęte badaniami przedsiębiorcze kobiety były lepiej wykształcone, nie tylko w odniesieniu do ogółu kobiet wiejskich, ale również w stosunku do swoich współmałżonków. Poziom kwalifikacji przedsiębiorczych kobiet wiejskich pozostawał w ścisłej zależności z nowoczesnością zarządzania i osiąganymi wynikami ekonomicznymi prowadzonych przez nie firm.

Literatura

- ADAMSKI F. 2002. *Rodzina. Wymiar społeczno-kulturowy*. Wyd. UJ, Kraków: 211 ss.
- DUCKOWSKA-MALYSZ K., DUCKOWSKA-PIASECKA M. 1995. *Przedsiębiorczość wśród kobiet wiejskich*, w: *Kobieta wiejska w Polsce, praca-gospodarstwo*. J. Sawicka (red.), Warszawa: 36–48.
- DUCKOWSKA-PIASECKA M. 1998. *Przedsiębiorczość na wsi*, w: *Encyklopedia agrobiznesu*. A. Woś (red.), Wyd. Fundacja Innowacja, Wyższa Szkoła Społeczno-Ekonomiczna, Warszawa: 634–638
- EDVINSSON L., MALONE M.S. 2001. *Kapitał intelektualny*. Wyd. Naukowe PWN, Warszawa: 48 ss.
- GOŁAŚ Z., KOZERA M. 2004. *Identyfikacja, klasyfikacja oraz zarządzanie zasobami ludzkimi*. *Wieś i Rolnictwo* 3(124): 123–146.
- GUTKOWSKA K., ŻELAZNA K. 1998. *Pozarolnicze formy zarobkowania – konsekwencje dla rodzinnych gospodarstw domowych w opinii kobiet wiejskich*, w: *Aktywizacja zawodowa kobiet wiejskich poprzez rozwój drobnej przedsiębiorczości*. J. Sawicka (red.), Warszawa: 107–130.
- TRYFAN B. 1993. *Miejsce kobiet wiejskich w rozwoju przedsiębiorczości na wsi*, w: *Przedsiębiorczość na obszarach wiejskich. W stronę wsi wielofunkcyjnej*. IRWiR PAN, Fundacja na rzecz Nauki Polskiej, Warszawa: 179–185.

Słowa kluczowe: przedsiębiorczość, kobiety wiejskie, cechy społeczno-demograficzne, kwalifikacje

Streszczenie

Dokonano charakterystyki sylwetki przedsiębiorczych kobiet wiejskich oraz określono uwarunkowania rodzinne aktywności gospodarczej kobiet wiejskich.

Badania przeprowadzono w 2005 roku i objęto nimi 231 aktywnych gospodarczo kobiet wiejskich. Obszar badań obejmował celowo wytypowane do badań gminy o obrębie sześciu województw: zachodniopomorskie, pomorskie, warmińsko-mazurskie, podlaskie, mazowieckie i wielkopolskie. Główną metodą badawczą był sondaż diagnostyczny z wykorzystaniem kwestionariusza wywiadu. Wykorzystanie w opracowaniu wyników badań z 1995 pozwoliło na dokonanie analizy porównawczej pionowej w latach 1995–2005.

Wyniki badań wykazały, że aktywność zawodowa kobiet wiejskich znacząco wpływa na organizację życia rodzinnego. Najczęściej aktywność gospodarczą podejmowały kobiety w wieku 36–45 lat, przy średniej wieku 43 lata, o ustabilizowanej sytuacji rodzinnej. Jednocześnie zauważono, że wraz ze wzrostem wieku dzieci, wzrasta aktywność gospodarcza kobiet. Może to być związane z większą dyspozycyjnością kobiet po usamodzielnieniu się dzieci, gdyż rzadko mają one pomoc w prowadzeniu gospodarstwa domowego i sprawowaniu opieki nad dziećmi. Działalność gospodarczą częściej podejmują kobiety lepiej wykształcone, a poziom ich kwalifikacji pozostaje w ścisłej zależności z nowoczesnością zarządzania i osiąganymi wynikami ekonomicznymi firm.

SOCIO-PROFESSIONAL PROFILE OF ENTREPRENEURIAL RURAL WOMAN

Katarzyna Brodzińska¹, Piotr Raźniewski²

¹ Department of Agribusiness and Environmental Economy,
University of Warmia and Mazury, Olsztyn

² University of Computer Science and Economics, Olsztyn

Key words: enterprise, rural women, socio-demographic characteristics, qualifications

Summary

The research dealt with recognizing the socio-professional profile of entrepreneurial rural women and determining the family factors affecting rural women's economic activity. The study was carried out in 2005 and 231 economic active rural women were inquired. Research area covered purposely selected communes in six provinces (Zachodniopomorskie, Pomorskie, Warmińsko-mazurskie, Podlaskie, Mazowieckie). The method of study was based on an interview (inquiry form). Results of 1995 year survey used in paper enabled the vertical comparable analysis.

The results proved that the professional activities of rural women significantly affected the organization of their family life. Most often the professional activities were undertaken by women aged 36 to 45, at average age 43, being at stabilized family situation. It became clear also that increasing of rural women economic activity was directly proportional to their children's age. It may be related to higher women availability along with their children becoming independent,

as they have seldom been assisted in running their households and looking after children. Economic activity is more often taken by better educated women; their management method and economic results are correlated with education level.

Dr inż. Katarzyna **Brodzińska**
Katedra Agrobiznesu i Ekonomii Środowiska
Uniwersytet Warmińsko-Mazurski
Plac Łódzki 2
10-957 OLSZTYN
e-mail: katarzyna.brodzinska@uwm.edu.pl